

Panoptikon'dan Dijital Gözetim Toplumuna Yeni Medya

Nihal Kocaağa¹

Ensar Lokmanoğlu²

Özet

İnsanoğlunun var olduğundan bu yana iletişim olgusunun gelişerek süregeldiği bilinmektedir. Avcı toplumdan tarım toplumuna, sanayi toplumundan günümüz endüstri toplumuna geçiş sürecinde iletişim kavramı da yeni boyutlar kazanarak evrilmiştir. Bu evrilme sürecinde geleneksel ve modern teknolojinin etkisiyle önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin sanayi toplumu veya modern toplum kavramının geçerli olduğu 19. ve 20. yüzyıl boyunca gazete, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçları etkili olurken günümüz post endüstriyel toplumunda internetin etkisi oldukça güçlü hâle gelmiştir. Geçen yüzyılda gerçekleştirilen iletişim olgusu daha çok kişiye özel ve kişiler üzerinden yürürken günümüzde internet teknolojisinin gelişmesi ve küreselleşme süreciyle geniş bir toplum kesimine çok kısa sürede ulaşmak ve aynı anda milyonlarca kişiden geribildirim almak mümkün olabilmektedir. Castell'in (2013) ifadesiyle toplumlar artık bu süreçte "ağ toplumu" haline gelmiştir.

Devrimsel nitelikteki bu yenilik, toplumların hem sürece katılımı hem de işletmeler açısından önemli dönüşümleri işaret etmektedir. Geleneksel iletişim araçları ile iletişim sürecinde bireyler/alıcılar pasif konumda iken yeni medya ve sosyal medyanın geliştiği günümüzde bireyler aktif ve geribildirim sağlayan sürece katılımı gerçekleştirenler olarak devreye girmektedir. Sosyologlara göre her iki durumda da bireylerin bir "gözetim" sürecinde yer aldıkları ifade edilmektedir. Örneğin teknolojinin gelişmesi ve yeni medya düzeninde bir işletme patronu çalışanlarını, anne çocuğunu, kadın kocasını, çalışanlar patronlarını, halk ünlüleri gözetleyebilmektedir. Buradan hareketle gözetim

- 1 Öğretim Görevlisi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6992-3984>, nihalkocaaga@subu.edu.tr
- 2 Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1597-3433>, elokmanoglu@subu.edu.tr

kavramı geçmişte iletişim ilişkilerini etkileyen ancak günümüz teknolojisindeki gelişmelerle çok daha kontrollü ve hemen herkesin gözetlendiği bir yapıya dönüşen bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda bu çalışmada modern ve postmodern toplumda gözetim pratikleri irdelenecektir.

Giriş

Bütün(pan) ile gözetlemek(optikon) kelimelerinin birleşiminden oluşan panoptikon kavramı 18. yüzyılda Bentham kardeşler tarafından tasarlanan ve mahkumların birbiri ile iletişime imkan vermeyen, gözetleyen mahkumlar üzerinde sürekli izlenme hissi bıraktığı mimari modeldir. İktidarın görünmezliğini ve değişimini açıklayama çalışan, Jeremy Bentham'ın Panoptikon kavramını metafor olarak kullandığını düşünen ve Bentham'ın gözetleme modelinin toplumun her alanına yayıldığını düşünen Foucault'a göre iktidarın gözünü üzerinden ayırmadığı okullar, hastaneler vb kurumlar hep bu sistemle çalışmaktadır. Teknolojinin ve internetin gelişmesine paralel yeni medyanın hayatımıza girmesine bağlı olarak yeni kavramsallaştırmalar gündeme gelmiş ve yeni gözetim ortamı oluşmuştur (Uzak, 2022, s. 104-105), Örneğin İnternet sayesinde yeni medya araçları olarak söyleyebileceğimiz bilgisayarlarla, mobil cihazlarla yer, zaman ve mekân zorunluluğu olmadan rahatlıkla bilgi alışverişi yapabilmek, sosyal paylaşım ağlarıyla doğrudan ve dolaylı olarak gözetleme-gözetlenme yöntemleri kullanılmaktadır. Öyle ki günümüzde gerek sosyal hayatımızda ve gerekse çalışma hayatımızda bilgi birikimin ürünü olan bu teknolojilerle sürdürmek bir gereklilik haline almıştır.

Gözetlemenin insan davranışlarını etkilediğinden ve gözetimi iktidarın kaynağı olarak değerlendiren Bentham ve Foucault'un bu görüşünü enformasyon çağında David Lyon 'un elektronik panoptikon'u takip etmiştir (Eşitti, 2013, s. 7-8) ve yeni medya araçları ile köklü dönüşümler olmuş buna bağlı olarak da üretilen bilgi ve gözetim şekli değişmiştir. Enformasyon teknolojileri ile sözlü, yazılı, görsel-işitsel her türden medya aracı ile yaptığımız paylaşımlar özel hayatımızın (duygular, düşünceler vb) gözetlenmesine hatta kamusallaşmasına sebep olmuştur. (Öztürk, 2015, s. 4)

Tek yönlü iletişim ile sadece bilgi iletilirken; yeni medya ile geri bildirim ögesi dikkate alınarak çift yönlü iletişim sağlanmış hatta bunun ötesine giderek iletişim teknolojileri sayesinde facebook, twitter ve benzeri sosyalleşme platformu haline alarak en etkili iletişim araçlarından birisi ve özellikle yapılan paylaşımlarla gözetimin gönüllü olarak yapılmasına imkân veren sosyal medya mecraları haline almıştır.(Eşitti, 2013, s. 1-2) Bu süreç sıradanlaşarak internet ve bilgisayar teknolojileriyle kimin kimi gözetlediğinin belli olmadığı, karşısındakini görmeyen, bilmenin, yaşamı hakkında veri

depolamanın meşru olduğuna inanıldığı bir yere evrilmiş (Yanık, 2017, s. 786) ve en özelimiz olan evlere kadar ulaşmıştır (Eşitti, 2013, s. 65)

Dijitallik, etkileşimsellik, sanallık ve hiper-metinsellik kavramlarını içinde barındıran yeni medya platformlarında bireysel, toplumsal kontrol ve denetime dayanan gözetim aktif bir şekilde uygulandığını görmekteyiz (Doru, 2018, s. 171) Zamanla sıradanlaşan, büyük bir sorun olmadığına inanılan bu gözetim faaliyetleri sonucunda elde edilen veriler ikna ediciliği yüksek, hegemonik ve manipülatif etme gücü yüksek yeni medya alanında özellikle her zaman izlenmenin, beğenilmenin ön planda olduğu ve kullanıcıları için haz verici olan sosyal medya (Aydın, 2020, s. 2575) da ekonomi, siyasi, şirket ve benzeri çıkar ilişkileri üzerine kurulmuştur. (Durmuşahmet, 2019, s. 188).

Kurumlar ve bireylerden toplanan sayılamayacak kadar büyük verilerin tam sayım özelliği ile sayılabilesine imkân tanıyan dijital gözetimin kendini sürekli yenileyen veri işleme ve saklama teknolojileriyle birleşmesiyle büyük veri kavramı olarak tanımladığımız işlenebilen veri setleri ortaya çıkmış olup (Bayır, 2021, s. 123); bu verilerin işlenmesi, paylaşılmasının da yeni medya, bilişim teknolojilerinde ki gelişmeler dikkate alındığında gözetim ve mahremiyet algısı sürekli değişmektedir (Hajdarmataj, 2019, s. 1) Örnek olarak günümüzde insanların yeni medya mecralarında kişisel bilgilerini paylaşan, dijital araçlardan yararlanarak mahrem bilgileriyle içerik üreten tam zamanlı işçi haline geldiğini verebiliriz. (Mutlu, 2020, s. 108)

1. Panoptikon: Gözetim Toplumu

Gözetim olgusu, aslında geçmişten bugüne iktidarın en önemli işlevsel araçlarından biri olmasına karşın bilimsel kavram olarak ortaya konulması ilk olarak Gary T. Marx'ın 1985 yılında yayımlanan makalesiyle gündeme gelmiştir (Karahisar, 2014, s.223). Bitirim Okmeydanı (2017:54) "gözetim olgusunu, iktidarın kendi hegemonyasını kurup güç elde etmek ve elde ettiği gücü koruyarak geliştirmek üzerine kurulu araçsal süreci" şeklinde tanımlamaktadır.

İlk olarak modern dönemde ortaya çıktığı varsayılan gözetim pratikleri K. Marx, M. Weber, F. Taylor ve A. Giddens gibi düşünürler tarafından modernizm süreci ekseninde ele alınmıştır. Bununla birlikte kavram en ayrıntılı şekliyle 20. yüzyılın önemli düşünürlerinden Michel Foucault tarafından ele alınmış ve olgunluk kazanmıştır (Bitirim Okmeydanı, 2017, s.55; Güngör, 2016,s.259).

Mahkumları hem gözetlemek hem de onları ıslah etmek için Bentham tarafından ortaya konulan proje gelişen teknoloji ile birlikte sosyal hayatımızda

girmiş ve hem gözetliyor olmanın hem de gözetleniyor olmanın unsurlarını içeren bir hal almıştır (Karakehya & Usluadam, 2016, s. 188)

Foucault, gözetim olgusunu J. Bentham'ın "panoptikon" olarak adlandırdığı "görünmeden görmeye" dayalı ideal hapishane metaforuna dayanarak açıklamaktadır. Foucault Türkçeye "İktidarın Gözü" (2015:86) olarak çevrilen eserinde panoptikonu şu şekilde ifade etmektedir:

"Çevrede halka şeklinde bir bina, ortada bir kule, kulede açılmış olan geniş pencereler, halkanın iç cephesine bakmaktadır. Çevre bina hücrelere ayrılmıştır, hücrelerin her biri bina boyunca derinlemesine uzanır. Bu hücrelerin iki penceresi vardır. Biri içeriye doğru açıktır, kulenin pencerelerine denk düşer; diğeri dışarıya bakarak ışığın bir baştan bir başa hücreyi kat etmesini sağlar. Bu durumda merkezi kuleye bir gözlemci yerleştirmek ve her bir hücreye bir deli, bir hasta, bir mahkûm, bir işçi ya da bir öğrenci kapatmak yeterlidir. Önden ışıklandırma sayesinde, karanlıkta kalan kuleden çevre hücrelerdeki esirlerin küçük silüetleri görülebilir. Kısacası, zindan kuralı tersine çevrilir, hücrenin apaydınlık hali ve bir gözcünün bakışı, karanlıktan daha iyi yakalar ki, karanlık eninde sonunda koruyucudur." (Foucault, 2005, s.86, akt. Işık .Ergüden)

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere panoptikon gerçekte bir bina temsilinin ötesinde bir denetim mekanizmasını işaret etmektedir. Bentham'ın metaforik yaklaşımını modern gözetim uygulaması olarak değerlendiren Foucault'ya göre iktidar/gözetim, her şekilde görünmeyen bir göz aracılığıyla insanları ve onların bedensel özelliklerini denetim altına almaktadır ve buna uygun olarak da sistemi işletmektedir (Tümurtürkan, 2010, s.8).

Foucault'ya göre Bentham'ın panoptikon metaforu toplumun tüm kategorilerinde geçerlidir. Kurumların tümünde iktidarın kendi hegemonyasını kurmaya dönük bir mekanizması işlemektedir. "Öyle ki; güç kullanmaya gerek kalmadan mahkûm iyi davranmaya, deli sakin olmaya, işçi çalışmaya, okul çocuğu özenli olmaya, hasta tedaviye uymaya tabi olacaktır. (Bozkurt, 2014, s.102). Bu durumda gözetim her şekilde sistem içindeki öğeleri yani insanları istediği şekilde disipline edebilmekte ve kendi yönetimi altında rahatlıkla tutabilmektedir.

Bireysel olmayan, kurallara bağlı enformasyon toplumundan-gözetim toplumuna everildiğimize yönelik düşüncelerin ağır bastığı günümüzde gözetleyen herkesin her şeyini bildiği, bireyin özeline kalmadığı (Lyon, 2013, s.76, akt. Güneş Ayas), bilgiyi parmaklarımızın ucuna getiren internet ile tüm sosyal hayatımız (eğitim-ekonomi vs) sanal ortama açılmaktadır. Modern toplum olarak nitelendirebileceğimiz bu sanal ortamda yapılan

ihlallere(özgürlük-mahremiyet) karşı insanların kayıt altına alındığı denetim ve gözetim gücüne sahip iktidar yapıları oluşmaktadır. (Dolgun, 2004, s. 1-2)

2.Modern Toplumdan Postmodern Topluma Gözetim Pratikleri

Foucault ve kendinden önceki düşünürlerin irdeledikleri üzere gözetim toplumu kavramının öncelikle kapitalist toplum özelliklerine özgü bir nitelikte ortaya çıktığı görülmektedir. Zira gözetlemek daha önce belirtildiği üzere daha çok üretim, daha fazla disipline etme ve hegemonik bir yaklaşımı işaret etmektedir. Özellikle sanayi devriminden sonra kapitalizmin gelişmeye başlamasıyla ortaya çıkan bu durum, Dolgu(2015: 74-75) tarafından “ülkelerin kendisinin ve halkının güvenliğini sağlama isteği, diğer ülkeleri kontrol etme ve olası savaşta üstün olma arzusu, ticari amaçlar, askerlerin örgütlenmesi, nüfusun kontrol altına alınması gibi nedenlerle gözetim bu dönemden sonra varlık göstermiştir.” şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu bağlamda George Orwell’in “1984” (2003) adlı distopik romanını gözetim toplumunu irdeleyen bir eser olarak görülmelidir. Orwell’in romanında “Büyük Birader” toplumun her kesimini gözetlemekte ve totaliter bir toplum oluşturma hedefini gütmektedir. Modern toplum dönemine özgü başka bir örnek de devletlerin bireylere yönelik ortam dinlemesi yapması verilebilir. Bilhassa İkinci Dünya Savaşıyla birlikte gerek istihbarat örgütleri gerekse devlet mekanizmalarının ortam dinleme şeklinde gözetleme gerçekleştirdiği bilinmektedir.

Kişinin yalnızca gitmek istediği yönü gördüğü yanlarında olan bitenden bihaber olduğu Tünel tasarımı’na benzeştirdiğimiz enformasyon çağında teknolojinin güç ve iktidar sahiplerinin elinde olması sebebiyle teknolojinin çoğulcu ve demokratik amaçlarla kullanılmasına iktidarlar hep şüphayle yaklaşmıştır ve totaliter bir yaklaşımla bireylerin istatistiksel/sayısal verilerini gözetim altına almak gibi bir yönetim benimsemişlerdir (Dolgun, 2004, s. 4-5)

İnsan yaşamını etkileyen teknolojinin gelişmesiyle birlikte gözetleme olgusu da önemli bir evrimsel aşama kaydetmiştir. Geliştirilen yeni teknolojiler -başta iletişim teknolojileri olmak üzere- geçmişten beri var olan gözetim etkinlikleri eskiye oranla çok daha fazla kapsayıcı, hızlı ve kolayca yapılabilmektedir. Modern üstü/modern ötesi olarak da nitelenen postmodern toplumsal yapıda da özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren gözetleme olgusunun teknolojiyle paralel olarak hızla geliştiği görülmektedir. Özellikle bilgisayar teknolojisinin gelişimiyle birlikte gözetleme olgusu küresel bir boyut kazanmıştır. Bilgiler hızlı bir şekilde

sanal ortamda toplanabilmekte, geri dönüşler alınabilmekte ve anlık depolama sağlanabilmektedir. Günümüzde yaygın bir şekilde kullanılan sokak kameraları, kredi kartlarının sistemde korunarak görülebilmesi, sağlık ve eğitim hizmetlerinin kişiler bazında sistemde kayıtlı hale getirilmesi gibi etkinlikler postmodern dönemin gözetleme toplumu olgusuna ilişkin oldukça önemli ipuçları vermektedir. Hemen her alanda yapılan gözetleme, bireylerin özel durumlarına kadar sızabilmektedir. Yani kısaca gözetleme tüm bireylerin neredeyse tüm hayatlarına sinmiştir denilebilir.

Postmodern topluma ilişkin bu veriler, Foucault'nun "panoptikon" olgusunun fiziksel bir gözetlemeye ilişkin yönünden bugüne evrilerek yeni bir sistem oluştuğunu göstermektedir. Üstelik bu sürece insanların bile isteyerek dahil olduklarını söylemek mümkündür. Mark Poster, bu süreci panoptikonun dijital versiyonu olarak değerlendirmekte ve "süper panoptikon" olarak adlandırmaktadır. Süper panoptikonun, panoptikondan en önemli farkı insanların bu sürece gönüllü katılım sağlamasıdır (Baumann, 2012:55). Zira "Günlük hayatta özgür olduğunu düşünen birey gözetlendiğinden bihaber kişisel bilgi olarak değerlendireceğimiz parmak izi, telefon numarası, ev adresi vs birçok bilgiyi şüphelenmeden veri deposuna yüklemektedir" (Kalaman, 2019:582).

Buna bir örnek olarak hiç kimsenin olmadığı bir yerde kırmızı ışık ihlali sonucu evimize trafik makbuzun tebliğ edilmesini verebiliriz. Gözetim toplumu kaynaklara erişim ve fırsat açısından eşitsizliğe sebep olma, sosyal birlik ve dayanışmaya zarar verme, acil sorunları görememe gibi olumsuzluklara izin vermektedir. Toplumun nasıl yönetildiği (Yönetişim) ile yakından ilişkisi olan gözetim toplumu; mahremiyet, etik, insan hakları konusunda birçok açmaza, sosyal dışlanmaya ve ayrımcılığa sebep olmakla birlikte bireylere yönelik; kişisel verilerin saklanması, bilgilerin şeffaflığında ve gözetimin etkileri konusunda sınırlandırılmıştır. (Lyon, 2013, s.79-85, akt. Güneş Ayas)

Panoptik bakış açısı ile modernizmde gözetim olgusu zorla ve baskıyla oluşurken; "modernizm sonrası" olarak tanımlanan postmodernizmde bireyler gözetlenmeyi kendi istekleri ile kabul etmektedirler (Bitirim Okmeydan, 2017, s. 46)

Postmodern toplumla birlikte gözetim olgusunun dijital bir hale geldiğinden hareketle, iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte medyanın da bu süreçle bütünleşik bir şekilde hareket ettiği ve ivme kazandığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda yeni medya pratikleri, gözetim toplumuna ilişkin sistemin en önemli ayaklarından birini oluşturmaktadır.

3.Dijital Gözetim Toplumu ve Yeni Medya

Toplumsal yapı, internetin dönüştürücü faktörlerinden gerçek demokrasi vaatleri, bedenin yitimi, mahremiyetin ihlali gibi olumsuz roller (Dolgun, 2004, s. 7) ve özellikle yeni medyanın gelişimiyle birlikte dijital gözetim toplumu kavramsallaştırmasıyla önemli bir evrim süreci geçirmiştir. Bu iletişim şekli de aslında daha önceki uygulamalar gibi kapitalizmin temel pratiklerine destek sağlamak amacı gütmektedir (Campell, 2002, s.587, akt. Barış Çoban).

“Kapitalizm özneyi hem üretim sürecinde hem de tüketim sürecinde yeniden üretirken, bu süreçlerde öznenin zevk ve gönüllülikle katılımını sağlayacak bir “ingeler dünyası” yaratır; bu “sanal dünya” gerçeklikte öznenin yaşamadıklarını yaşamasına olanak sağlayan bir yanlısamalar dünyasıdır. Öznenin hem kendisini kişisel anlamda yanlısamalı da olsa bir bütünlük olarak kurgulayabildiği bu dünya yeni iletişim teknolojileri ile birlikte gözlemlenebilir hale gelmiştir. Geçmişte “haz ekonomisi” olarak adlandırılacak eğlenceye dayanan bir kültür endüstrisinin ürünleriyle, yani filmlerle, tiyatrolarla, farklı gösteriler, konserlerle, tüketimci karnavallarla kendi öznelliğini özgürce yaşadığı sanrısında olan özne şimdi yeni iletişim teknolojileri üzerinden kendisini var etmeye çalışmaktadır. Bu yeni süreç hem tüketimsel hem de takip edilebilir bir hal almıştır.” (Avcı, 2015, s. 259)

Dijital gözetimin gerçekleştirildiği yeni medya platformlarında (Twitter, Facebook, Instagram, LinkdIn...) bireyler pek çok bilgiyi geniş bir ağ içerisinde paylaşabilmektedirler. Bu paylaşımlar sırasında doğal olarak kişisel bilgiler işlenmekte ve depolanmaktadır. Bununla birlikte bu paylaşımlar geniş bir kitleye ulaşabilmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde sosyal medya olarak ifade edilen bu platformların özelliklerini şu özellikler altında toplamak mümkündür (Güngör, 2016,s.390-392):

Etkileşimcilik: Bu platformlar karşılıklı iletişim ortamı oluşturmaktadır. Geleneksel iletişim araçlarındaki tek yönlülük burada iki yönlü ve geri bildirimli bir ortama dönüşmektedir.

Anımsalılık Özelliği: Bu platformlarda anlık iletişim gerçekleştirilir. Böylece daha etkin bir iletişim sağlamak mümkündür.

İzleyici Yerine Kullanıcı: İzleyici geleneksel araçlara göre kullanıcı olarak adlandırılır ve ortama etkin katılım sağlar.

Üretim ve Tüketimin Giriftliği: Sosyal medya kullanıcıları medyanın içeriğini kendileri üretirler. Dolayısıyla sosyal medya ortamında üretim ve tüketimin giriftliği söz konusudur.

Merkezsizlik: Geleneksel medyadan farklı olarak Sosyal medya tek ve belli merkeze bağlı olmadan bilgi üretimi ve aktarımı yapabilir

İç içe Geçişli Sanal Gerçeklik: Sanal gerçeklik kesitini iç içe verebilen sosyal medyaya örnek olarak video ve çeşitli kurgusal çalışmalar verilebilir.

Bu temel ayırıcı niteliklerin yanı sıra, özel alan, kamusal alan giriftliği, profesyonelliğe ihtiyaç duyulmaması, bireyselliğe ve kitleliliğe sahip olması, küçük grup iletişimi, hiyerarşik ilişkilerin değer görmemesi, iletilerin değiştirilebileceği, multimedya özelliği, uzamsal akışkanlık ve zaman aşkınlığı da sosyal medyanın geleneksel medyadan ayrılan özellikleri arasındadır.

Tüm bu özellikler kapsamında yeni medyanın Foucaultcu gözetim toplumunun postmodern toplum bağlamında kamu ve özel alanları denetlediği ve gözetim altına aldığı, bilgilerin akışkan bir ortamda hızla değiştirilebildiği söylenebilir. Zira yukarıda da belirtildiği üzere bu araçların da bir kapitalist sistem içerisinde işleyen ve bir şekilde bireyleri sisteme dahil eden bir yapı olduğu dikkate alındığında gözetim kavramının ileri bir boyutta gerçekleştiği ortadadır. Mahremiyetin kalmadığı ve her tür ilişkisinin, düşüncenin rahatlıkla paylaşıldığı bu ortamların gözetlemenin postmodern çağa özgü sınırsız, akışkan ve anlık gerçekleşebildiği dikkat çekmektedir.

Bu durumun olumsuz etkileri beraberinde birçok tartışmayı da getirmiş ve teknolojik gelişmelerin getirdiği bu yeniliklerin gelecek dönemde çok daha yıkıcı boyutlar kazanabileceğini öngörmek mümkündür. Hatta bireylere ait bilgiler enformasyon toplumunda şeffaflaşırken, egemen güçlerin varlıkları gizli kalmakta, bireyler her türlü beklentiye uygun, görünüş de özgürce dolaştıkları internet siteleri ile iç dinamikleri bastırılarak yönlendirmeye açık hale gelirler (Dolgun, 2004, s. 9)

İnternet teknolojilerinin ve yeni medya ortamının gelişmesiyle herkesin herkesi gözetlediği günümüzde gözetleme bireyler arasında bir sosyal etkileşim türü halini almıştır. Sosyal ağlarda gerek bireyler ve gerekse şirketler paylaşımlarıyla mahremiyetlerini farklı gruplara açmakla başkalarının kendini gözetlemesine gönüllü olarak izin vermektedir (Utma, 2023, s. 2280)

Sonuç

Gözetim toplumu pek çok düşünür tarafından ele alınan ve eleştiriler de yapılan bir kavramdır. Gözetilen ve gözetilenden oluşan iki taraflı bir yapıya dayanan bu hegemonik yapı Foucaultçu söylemde panoptikon olarak adlandırılmaktadır. Kapitalizmin ilk dönemlerinden itibaren olgusal pratiklerin bulunduğu bir ortam olarak gözetim toplumu günümüzde dijital ortama da taşınmıştır. Söz konusu bakış açısı modern dönemde daha çok

fiziksel bir hegemonik yapı oluşturmayı hedeflerken postmodern dönemde bireylerin kendilerinin de isteyerek katıldıkları ve karşılıklı paylaşımların yer aldığı teknolojik araçlar üzerinden yürütülmektedir. Geleneksel iletişim araçlarıyla modern dönemde gerçekleştirilen gözetleme, postmodern dönemde yeni ve daha geniş bir kapsam içerisinde gelişmiştir. Her iki dönemde de gözetleme olgusu yaşanmakla birlikte postmodern dönemde daha yıkıcı ve bireylerin bilerek katkıda buldukları bir sürece evrilmiştir. İnternet ortamının ve yeni medyanın uygulama alanı bulduğu postmodern dönemde gözetleme olgusu sınırsız bir şekilde kapitalizm lehine hemen her alanda ve hemen herkes üzerinde işletilmektedir. Teknolojinin baş döndürücü şekilde ilerlediği çağımızda bu sürecin nereye varacağı henüz kestirilememekle birlikte yıkıcı etkilerinin nasıl bir evrim geçireceği bu sürecin doğru okunması ve teknolojik olanakların nasıl olumlu yönde değerlendirilebileceği üzerine çalışmaların yapılmasıyla daha açık bir şekilde ortaya konulabilecektir.

Kaynakça

- Avcı, Ö. (2015). Dijital Yaşamın Dijital Özne(1)leri: Herkes ya da Hiç Kimse. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 249-266.
- Aydın, A. F. (2020). Gösteri Toplumunun Yeni Panoptikonu Olarak Sosyal Medya . *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi* , 2573-2594.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme – Toplumsal Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayır, Ç. (2021). Yeni Medya Ortamlarındaki Ticari Gözetimin Tüketim Alışkanlıklarına Etkisinin Araştırılması . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . İstanbul : İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Bitirim Okmeydan, S. (2017). Postmodern Kültürde Gözetim Toplumunun Dönüşümü: ‘Panoptikon’dan Sinoptikon’a ve Omnipoptikon’a’. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*. Vol:8, Sayı:30, 46-69.
- Bozkurt, V. (2014). *Endüstriyel ve Post-Endüstriyel Dönüşüm, Bilgi, Ekonomi, Kültür*. 3. Baskı. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Castells, M. (2013). *Ağ Toplumunun Yükselişi*. Cilt 1. Çev. E. Kılıç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ÇOBAN, B. ve Özarslan, Z. (ed.) (2008). *Panoptikon: Gözün İktidarı*, İstanbul: Su Yayınları.
- Dolgun, U. (2015). *Şeffaf Hapishane Yabut Gözetim Toplumu, Küreselleşen Dünyada Gözetim, Toplumsal Denetim ve İktidar İlişkileri*. 3. Baskı. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Dolgun, U. (2004). Gözetim Toplumunun Yükselişi: Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumu. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(3).
- Doru, İ. (2018). Türkiye’de Sosyal Medya Alanında Yaşanan Gözetim Sorunları: Twitter Üzerine Bir İnceleme . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . İstanbul : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Durmuşahmet , A. (2019). Ekonomik Politik Yaklaşım Çerçevesinde Yeni Medyanın Büyük Veri Üzerinden İncelenmesi . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . İstanbul : İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Eşitti, Ş. (2013). Gözetim Toplumunda Sinoptikon Ve Sosyal Medya. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Foucault, M. (2015). *İktidarın İki Gözü*. Çev. I. Ergüden. 3. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Güngör, N. (2016). *İletişim Kuramları, Yaklaşımları*. 3. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hajdarmataj, F. (2019). Gözetimin Yeniden Üretildiği Bir Alan Olarak Yeni Medya Ve Mahremiyet Algısındaki Değişim: Kosova Örneği . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . İzmir : Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

- Kalamın, S. (2019). Yeni Medya ve Dijital Gözetim: Türkiye'deki Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerine Bir Araştırma. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6 (2). 575-594.
- Karahisar, T. (2014). Developments in Communication Technologies and Employee Privacy in the Workplace. *Journal of Media Critics*. 221-224.
- Karakehya, H., & Usluadam, A. K. (2016). Neden Gözetl(en)iyoruz. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(3), 187-200.
- Lyon, D. (2013). Çev. G. Ayas. *Sosyologca Dergisi*, 1(3),
- Lyon, D. (2013). Gözetim Toplumu. 3(5). (G. Ayas, Çev.) *Sosyolog*.
- Mutlu, N. (2020). Dijitalleşme Bağlamında Yeni Medya Ve Seçman Davranışı İlişkisi: 23 Haziran 2019 Yerel Seçimleri Küçükçekmece Ve Bağcılar Örneği . Yayınlanmamış Doktora Tezi . İstanbul : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü .
- Orwell, G. (2003). *1984*. Çev. N. Akgören. 5. Baskı. İstanbul: Can Yayınları.
- Öztürk, A. (2015). Yeni Medya Araçlarının Mahremiyet Algısındaki Dönüşüme Etkisi . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Tümürtürkan, M. (2010). Gündelik Hayatın Gözetimi: Panoptikon Toplumu. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*. 3 (2). 1-19.
- Utma, S. (2023). Gözetim Kavramı ve Sosyal Medyada Gözetimin İçselleştirilmesi. *International Journal Of Social, Humanities And Administrative Science*, 2276-2283.
- Uzak, E. (2022). Panoptikondan Omniptikona: Yeni Medya ile Don" us, en Panoptikonun Filmlerdeki Yansıması. *Universal Journal of History and Culture*, 4(2), 104-129.
- Yanık, A. (2017). Bir Süperpanoptikon Olarak Yeni MedyaÇ Yeni Medya Işığında Gözetimin Eleştirisi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* , 784-800.

